

יצירה תורנית - בסימן שנת השמיטה תשפ"ב-מסלול השקפתי-אמוני

נושא:

ההבט החברתי בשנת השמיטה

שם:

מוריה בזסקי

מורה מלווה:

הרב עומר דוידוביץ שליט"א

המורה ירדנה נאור

שם ביה"ס:

אולפנת צביה רננה.

תאריך הגשה:

כ"א אדר א' התשפ"ב

מצוות השמיטה- הקדמה

מצוות השמיטה נחשבת אחת מהמצוות הקשות לקיום, לעומת שאר מצוות התורה. בפרט בתקופה הקדומה, בה האדם היה יכול לאכול רק מה שגידל בשדה הפרטי שלו, ציווי המונע ממנו לגדל את תבואתו ולהתפרנס ממנה, עניין אשר שקול כמעט כגזרת עניות ואף סכנת מוות. חכמים הכירו בקושי, במיוחד בימינו אנו וראו את הפסוק "גְבִרֵי כַח, עֲשֵׂי דְבָרוֹ..."¹ כמיוחס לאלו שעל אף הקושי הנזכר התגברו והיו מ"שומרי שביעית" (כלומר לאלו ששומרים את מצוות השמיטה).

בימינו אנו, כשרוב תושבי מדינת ישראל אינם חקלאים (כמו רוב תושבי העולם), ורוב תושבי מדינת ישראל גרים בעיר שבה כל מצרכי המזון נמצאים בהישג יד במרכולים למיניהם, קיום מצווה זו נעשה "מסובך" במובן הזה שהלכות השמיטה אינה נהוגות בהמון הציבור וממילא הן פחות ידועות. קיום המצווה כדין התורה, נעשה נדיר יותר ומשפיע בעיקר או רק, על האדם החקלאי.

בשמיטה יש יסוד רעיוני יהודי-חברתי מרכזי הקודם להבטים ההלכתיים המפורטים. נעיין ביסודות השמיטה, במטרת המצווה ונראה, שמצווה זו מקנה ערך יקר וחשוב לחברה.

בחרתי לעשות את העבודה על איך מופיע "ההבט החברתי" בשנת השמיטה.

לפני הכל אקדים ואומר:

¹ תהילים, קג, כ

מה זה בכלל שמיטה?

המקור למצוות שמיטה לקוח מפסוקי התורה:

וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית... שְׁנַת שְׁבַתוֹן יְהִי לְאָרֶץ. וְהִיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ
וּלְאִמְתְּךָ, וּלְשֹׁכֶיךָ וּלְתוֹשְׁבֵי הַגְּרִים עִמָּךְ. וּלְבִהְמֹתֶיךָ וּלְחַיָּה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ, תִּהְיֶה כָּל-תְּבוּאָתָהּ
לְאֹכֵל² (ויקרא כה, ד).

פירוש המילה "שמיטה" הוא: עזיבה, נטישה, שביתה.

שנת שמיטה חלה אחת לשבע שנים.

השמיטה מונה שלושה ציוויים יסודיים וציווי רביעי נוסף, הנגזר מהם:

❖ שמיטת הארץ – השבתת עבודת האדמה: "וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שְׁבַת לָהּ" (ויקרא כה, ב)³;
"שְׁנַת שְׁבַתוֹן יְהִי לְאָרֶץ" (ויקרא כה, ה)⁴.

❖ שמיטת היבול – הפקרה של תנובת האילן והשדה. בעל השדה מתיר לכל החפץ,
לבוא לשדהו וליטול מהפירות ומהיבול: "אֵת סִפְיָח קִצְיֹךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֵת-עֲנָבֶיךָ נִזְיֹךָ
לֹא תִבְצֹר" (ויקרא, כה, ה); "וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וְנִטְשָׁתָה" (שמות כג, יא)⁵.
התורה דורשת מעובדי השדה לשבות מכל מלאכות האדמה ולהשבית את הקרקע
לשנה אחת.

❖ שמיטת כספים – ויתור על חובות הלווה כלפי המלווה: "וְאֲשֶׁר יְהִי לָךְ אֶת-אֲחִיךָ
תִּשְׁמֹט יָדְךָ" (דברים, טו, ג)⁶.

² ויקרא, כה, ד
³ ויקרא, כה, ב
⁴ ויקרא, כה, ה
⁵ שמות, כג, יא
⁶ דברים, טו, ג

❖ קדושת פירות השביעית – חל איסור על סחר בפירות שביעית: "תִּהְיֶה כָּל-תְּבוּאָתָה לְאָכֹל" (ויקרא, כה, ז)⁷ – לא אכילה בלבד, לא לסחורה ולא להפסד.

בשנת השמיטה חלה מצוות שביעית, האוסרת כל פעולה שקשורה להתערבות האדם בהתפתחות הטבעית של גידולי הארץ השונים.

אמנם, מלאכות השומרות על המצב הקיים של הצמח ומונעות ממנו לנבול או למות-מותרות, ואילו מלאכות שנועדו להשביח את הצמח – אסורות. (לפי המצווה, אסור לבצע 11 סוגי מלאכות: זריעה, זמירה, קצירה, בצירה, חפירה, חרישה, סיקול, הברכה, הרכבה, נטיעה, זיבול.)

⁷ ויקרא, כה, ז

תוכן עניינים

2.....	מצוות השמיטה- הקדמה
3.....	מזה בכלל שמיטה?
4.....	מזה בכלל שמיטה?
5.....	תוכן עניינים
6	ההבט החברתי בשנת השמיטה:
6.....	הכח העצום של הנתינה
6.....	השמיטה בעולם
7.....	מדוע יש צורך לעזור לעניים רק פעם בשבע שנים?
8.....	השוויון הפסיכולוגי של העם העברי- בא לידי ביטוי בשנת השמיטה
9.....	האמירה של עם ישראל בשנת השמיטה - לעולם כולו
9.....	מצוות השמיטה מביאה לאחדות
10.....	אין חזון למעמדות
11.....	שמיטה מתוך אחריות!
11.....	משהו קטן ממני על שמיטת קרקעות ושמיטת חובות
12.....	שמיטת כספים
12.....	הפוגה שמספקת שנת השמיטה
13.....	החסד שבשמיטה
14.....	קניית מידת הוותרנות בשנת השמיטה
15.....	הארץ של ה'
16.....	מצוות שמיטה היא מצווה של כולם
17.....	מה ענין שמיטה ויובל למדינת הרווחה?
18.....	סיכום ורפלקציה
19.....	סיכום ורפלקציה
20.....	ביוגרפיה וביבליוגרפיה

ההבט החברתי בשנת השמיטה

לאחר ביאור מושג השמיטה בהקדמה, נתחיל להסביר כיצד "ההבט החברתי" מופיע בשנת השמיטה?

הכח העצום של הנתונה⁸

"לכל אדם יש ניצוץ פח הנתונה. וזה, כי לא נתנה רשות לכח הנטילה לבטל גם את הניצוץ הזה... יתבונן נאה אדם, כי לאשריתו, יאהב; וגם יהיה לו חלק בו, וידבק אליו, כאמור, ויאז יבחין ויבין, כי זה אשר זר נחשב לו, הוא רק מאשר טרם נתן לו, ועוד לא הטיב עמו." (הרב אליהו דסלר, "מכתב מאליהו", חלק א', פרק ו')

הבדלי המעמדות מובילים לחיכוכים, ריחוק וקנאה בין אלו "שיש להם" לבין העניים המדוכאים "אלו שאין להם". הרב דסלר במאמרו, מלמד אותנו כי יסוד הנתונה יוצר ובונה קשר עמוק בין אנשים ועמדותיהם. בפרט בשנת השמיטה - "שומרי השביעית" (= "אלו שיש להם"), מפקירים את השדה שלהם ונותנים משלהם "לאלו שאין להם" ובכך עם ישראל כולו מתאחד כולו בשנת השמיטה.

השמיטה בעולם⁹

"הקלה ללא שיעור תובא למשק העולמי, אם, בהתאם לחוק השמיטה, יוכרז בכל שנה שביעית על "שמיטת כספים", היינו על ארכה לחובות של יחידים בכל ארץ וארץ ואף לחובות הארצות בינן לבין עצמן. על מנת לעצור לאחר מלחמת העולם הראשונה בעד משבר כספי, הכריז הובר, נשיא ארצות הברית, בשנת 1931 על "שנת שמיטת חובות". זו הפעם הראשונה נעשה ניסיון להגשים אחד מרעיונות השמיטה בתוקף חוק בין-לאומי. רוב מדינות העולם קידמו בברכה את "תכנית הובר", שהספיקה להפיג בזמנו מתיחות בין-לאומית קשה. בשנת השמיטה תרפה מלחמת-הקיום. ... יתר על כן: שנת השמיטה תלבש מאליה צורה של "שנת שלום עולמי". (הרב ד"ר אברהם יעקובוס, חוקת התורה עמוד 66)

הרב אברהם יעקובוס בספר חוקת התורה מביא עובדה היסטורית מרתקת: בעקבות המשבר הכספי שנוצר לאחר מלחמת העולם הראשונה, נעשה ניסיון אצל מדינות רבות

⁸ הרב אליהו דסלר, "מכתב מאליהו", חלק א', פרק ו'

⁹ הרב ד"ר אברהם יעקובוס, חוקת התורה, עמוד 66

לקיים את "רעיון השמיטה", מתוך תפיסה כי בכוחה של השמיטה להביא לעשות שלום ואחדות.

מדוע יש צורך לעזור לעניים רק פעם בשבע שנים?¹⁰

"לחמלה על בני אדם והרחבה לבני אדם כולם, כמו שאמר: ואכלו אביוני עמך, ויתרם תאכל חיית השדה" (רמב"ם, מורה נבוכים ג, לט)

¹¹"שלא יתנשא העשיר על העני, אמרה תורה שבשנה השביעית כולם שווים, יחד עשיר ואביון יש להם רשות בגנות ובשדות לאכול לשבעה". (הרב צבי קלישר על פרשת בהר)

בעקבות העבודה עלה בי שאלה ותמיה היה לי קשה כל-כך להבין מדוע יש צורך לעזור לעניים רק פעם בשבע שנים, ולא בכל שנה ושנה? ועוד: מדוע להשוות את העשיר לעני דווקא בעבודת הקרקע, ולא בתחומים אחרים כגון צאן ובקר או בתים ונכסים?

חיפשתי תשובה לשאלות האלה ומצאתי את המקורות הנזכרים לעיל.

למעשה בתורה ישנן מצוות רבות שמטרתן לדאוג לעניים, כגון: לקט שכחה ופאה, ומעל כולן מצוות צדקה הנוהגת בכל זמן ובכל סוג של רכוש; עזרה לעניים היא ערך חשוב אבל זו אינה מטרתה של השמיטה אלא המטרה החשובה בשנת שמיטה היא-האחדות של כולנו ביחד.

אפשר להסתמך לסמוך את השאלות האלה לפסוקים אלו: "וְהִשְׁבִּיעַת תְּשֻׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה, וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ, וַיִּתְּרֵם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה" (שמות פרק כג פסוק יא)¹²

¹⁰ רמב"ם, מורה נבוכים ג, לט

¹¹ הרב צבי קלישר על פרשת בהר

¹² שמות כג, יא

השוויון הפסיכולוגי של העם העברי- בא לידי ביטוי בשנת השמיטה¹³.

"עיקר העיקרים (בפרשה זו אלו) הוא היובל, הבא לשמור על השוויון הכלכלי של העם העברי בארצו. הארץ נתחלקה לכל בני ישראל בשווה, כדי שיעבוד כל אחד את חלקו וישבע לחם בעבודתו ולא יהיה זקוק לעזרת אחרים. אולם מסיבות שונות נמצאו יהודים שהיו מוכרחים למכור את אחוזותיהם לאחרים, וכתוצאה מכך השוויון הכלכלי הופר, ובאה התורה בחוק היובל להחזיר את האחוזות לבעליהן הראשונים ולהחזיר את השוויון בין האנשים.

אבל שוויון כלכלי זה בא רק פעם אחת לחמישים שנה, ובינתיים יכולים להתפתח בעם שני מעמדות: מעמד עשירים בעלי אחוזות רבות ומעמד עניים בלי כל שדה, ובלי אמצעי פרנסה, ודבר זה יכול להביא גם לרגשות אדנות ועריצות אצל הראשונים ורגשות התרפסות ושפלות הרוח אצל האחרונים; וכדי לשמור על השוויון הפסיכולוגי של העם העברי- באה השמיטה. פעם לשבע שנים, אין בעלות על האדמה. האדמה שבה אל יוצרה (אלוקים). "ושבתה הארץ שבת לה". בכל השנה הזאת – האדמה היא הפקר לכולם, וירגיש העשיר כי עשירותו אינה בת קיימא, וירגיש העני כי עניותו אינה מתמדת. את השמיטות סופרים "שבע שנים שבע פעמים", למען יזכרו כולם את היובל הבא אחריהן, אשר יחזיר את השוויון האקונומי (הכלכלי) לקדמותו." (הרב יצחק ניסנבויס/ קנייני קדם)

לפיכך לפי דבריו של הרב ניסנבויס מתפרש כי מלכתחילה, לא היו אמורים להיות פערי מעמדות בין היהודים בארצם. הארץ חולקה לבני ישראל בשווה, וכל אחד היה אמור להרוויח את לחמו בשפע. אך מכל מיני סיבות, היו יהודים שהיו מוכרחים למכור את שטחיהם לאחרים, והשוויון הכלכלי הופר. בשביל לשמור על השוויון הכלכלי יש את שנת היובל- שבה כל האדמות חוזרות לבעליהן המקוריים. אבל, מצב זה מתרחש רק פעם בחמישים שנה, ובזמן הזה יכולים להתפתח מעמדות של עשירים ואדונים, ומעמדות של אנשים עניים, דבר שגם יכול להביא לרגשות של נחיתות והתרפסות אצל העניים, ורגשות של שליטה ואדנות אצל העשירים. כלומר המעמדות שיהיו מבחינת הרכוש, יביאו למעמדות ולפירוד גדולים גם בצד הפסיכולוגי והחברתי. לכן פעם בשבע שנה באה השמיטה- שנה שבה מתבטלים פערי המעמדות. אין בעלות על קרקעות, ובעלי הרכוש הופכים להיות כאחד האדם, משוחררים מכל קניין שמבדל אותם משאר האוכלוסייה. זוהי שנה שבה המרחק בין העני לעשיר מצטמצם, מכיוון שלשניהם יש זכות שווה בקרקע ובתנובתה. במציאות שכזו יכול סוף-סוף להיווצר מפגש אמיתי וחיבור בין שווים. לא בין עני לעשיר, או חלש לחזק, אלא בין אדם לאדם כמותו. בנוסף סופרים את השמיטה "שבע

¹³ הרב יצחק ניסנבויס, קנייני קדם

שנים, שבע פעמים" כדי שכולם יזכרו שלאחר שבע שמיטות מגיע היובל- שיחזיר את השוויון הכלכלי לקדמותו.

האמירה של עם ישראל בשנת השמיטה - לעולם כולו¹⁴

"בקיום מצוות השמיטה מודיעה אומה שלימה על עולם כי ארצה לה', והוא אדונה האחד והיחיד והאמיתי; בשנה השביעית היא מושכת את ידה מלהשתמש בזכות בעלותה על האדמה, וברגש של כניעה היא מחזירה את אדמתה לאדון הארץ. בעשותה כן היא מכריזה על עצמה כעל "גרים ותושבים" על אדמתה שלה, ומיד ירכינו גאים ראשם. גסי הרוח שהיו יושבים בטח על אחוזותיהם, והיו נוהגים במחוסרי רכוש באטימות הלב ובהרמת ידיים, - עתה ינהגו דרך חסד ואהבה בגרים ובעניים, וגם חיית השדה תיחשב כיצור בעל זכויות, כי אכן אחת היא אדמת ה', שעליה כולם יושבים יחד" (פירוש הרב שמשון בן רפאל הירש לתורה, ויקרא כ"ה).

בשנת שמיטה כמו שכבר הוזכר לעיל, אין מעמדות. אבל בפירוש של הרב שמשון בן רפאל הירש, מובא חיזוק על כך שבשנת השמיטה יש מסר לעולם כולו: בעם ישראל, בשנת השמיטה- כולם בעלי זכויות כולל בעלי החיים כי האדמה עליה כולנו יושבים היא של ה' יתברך.

מצוות השמיטה מביאה לאחדות¹⁵

"כי מצוות השמיטה היא לבוא אל האחדות... שיד עניים ועשירים שווה בשמיטה... וזה סמיכות שמיטה להר סיני, שעל ידי בחינת האחדות מתעורר כח קבלת התורה לבני ישראל... והנה מצוות השמיטה איננה מצווה פרטית, אבל כפי האחדות שיש בבני ישראל יכולים לקיים זאת המצווה... ולכן חרב המקדש על ידי שנאת חנם ועל ידי ביטול שמיטין ויובלות כי הכל עניין אחד" (רבי יהודה אריה לייב אלתר, "שפת אמת", תרמ"א, תרל"ח).

¹⁴ פירוש הרב שמשון בן רפאל הירש לתורה, ויקרא כ"ה
¹⁵ רבי יהודה אריה לייב אלתר, "שפת אמת", תרמ"א, תרל"ח

מסביר השפת אמת שכמו שהיה בהר סיני, גם בשמיטה יש אחדות לאומית של כלל ישראל, רק בזכות ובכוח האחדות אפשר וניתן יהיה, לקיים את מצוות שמיטה ולהביא לידי בניה ולא לחורבן חלילה.

אין חזון למעמדות¹⁶

"והנה הפקודה הזאת הורסת את כל המחיצות בין המעמדות: "לך ולעבדך ולאדמתך ולשכירך ולתושבך": כולם שוים הם לפני אדון כל הארץ, ויבואו כולם, ובתוכם גם אתה, לזכות משולחן גבוה ולאכול בקדושת שביעית. אין חזון למעמדות. שנת השבתון אינה מכירה אותם, והיא מכירה רק את האדם. כשתבונן בהיסטוריה של אומות העולם תוכל להעריך את כל גדולתה של היהדות ואת כל מהפכנותה.

שנת השבתון אינה מכירה את המעמדות, והיא מכירה רק את האדם. אמנם מה שמדהים ביותר, זוהי הכרזתה של שווי זכויות בין אדם ובין בהמה "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול"...

רק בשותפות עם הבהמה והחיה יאכל האדם את פירות השבת. כי... השביתה הזאת מסדירה ממש בשורה אחת את האדמה, ואת האדם כבעל רצון בהמי ושכלי, ואת הבהמה, כי כולם הם שוים לפני בוראם, ב"ה, כולם הם בריותיו, כולם עובדיו בלי כל יתרון, ורק האנכי החזוני המשוחרר עומד עוד הפעם "לבדו" לפני הנשגב "לבדו" (יצחק ברייער, נחליאל, עמוד רלח - רלט).

בדברים לעיל מובאת דעת נוספת שבשנת שמיטה כולם שווים ואין מעמדות. שנת השמיטה זה עניין אוניברסלי, אשר אינו מכיר את המעמדות, אלא מתייחס ישירות לאדם, לפיכך, אין משמעות למעמדות בשנת השמיטה.

שמיטה מתוך אחריות!¹⁷

¹⁶ יצחק ברייער, נחליאל, עמוד רלח - רלט

¹⁷ דברים, פרק ט"ו, פסוקים ב'-ג"א

"וְזֶה דְבַר הַשְּׁמֵטָה: שְׁמוּט כָּל בַּעַל מִשֵּׁה אֲשֶׁר יֵשֶׁה בְּרַעְהוּ לֹא יִגַּשׁ אֶת רַעְהוּ וְאֶת אָחִיו, כִּי שְׁמֵטָה לֵה'. ... אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בָּךְ אָבִיוֹן... הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעֵל לְאֹמֵר קָרְבָה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמֵטָה וְרַעְהוּ עֵינֶךָ בְּאֶחִיד הָאָבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ. ... נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבַבְךָ בְּתִתֶּךָ לוֹ, כִּי בְּגִלְל הַדְּבַר הַזֶּה יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מְשָׁלְח יָדְךָ. כִּי לֹא יִחַדֵּל אָבִיוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ, עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצַוֶּךָ לְאֹמֵר פֶּתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאֶחִיד, לְעֵנֶיךָ וּלְאָבִינֶךָ בְּאֶרְצְךָ" (דברים, פרק ט"ו, פסוקים ב'-א).

שנת השמיטה מעוררת את האדם להזהר בכבוד זולתו, לדאוג שלא יהיו אביונים ולקחת אחריות. מתוך השמיטה הזו, האדם מתברך בעצם בכל מעשיו לאחר השנה בה היה לו זמן לדאוג לזולתו. פתיחת היד והזדהות בלב ועין טובה, הינן אחריות אישית אשר תביא לברכה כללית.

בתרגום ללשון מודרנית, ניתן לומר כי בשנת השמיטה חייב אדם להתנתק משגרת יומו, מעמלו, ממסך המחשב שאליו הוא מרותק, ממפעלו ובית עסקו, ולהקדיש את השנה לעבודה פנימית שהיא בעצם, הגשמת אחריותו החברתית.

משהו קטן ממני על שמיטת קרקעות ושמיטת חובות

א. שמיטת קרקעות: הערך מבוסס על ציווי המופיע בספר שמות: "וְאָכְלוּ אָבִינִי עִמָּךְ (שמות, כג, יא)¹⁸. על פי הציווי, בשנת השמיטה צריך להיעשות צדק חברתי. בעבר העשירים היו בעלי הקרקעות, ולמעשה, ככל שאדם היה עשיר יותר, כך היו לו יותר קרקעות. אך בשנה זו צריכה להתקיים חלוקה מחדש של תוצרת האדמה. אין מעמדות, וכל הזכויות הקשורות ליבולים הופכות שוות. אף אחד לא מעבד את הקרקע, וכאשר יש תנובת שדה ופרי, כולם מוזמנים לאכול, כולל העניים שנמצאים בשולי החברה.

ב. שמיטת חובות: הערך קשור לרצון להרגיל ולחנך את האנשים למידות של חסד, רחמים ונתינה לזולת. במסגרת שמיטת החובות וההלוואות מוותרים לכולם על חובותיהם ועל החזר הלוואות שנלקחו, וכך כולם מתחילים מחדש. המטרה היא לאפשר לעניים לצאת ממעגל העוני ולהתחיל מחדש.

יש כאן גם אמירה של עם ישראל, שהם מכירים בכך שהרכוש שהם צברו נצבר בזכות ה', ולכן הם פועלים על פי ציווי, שאומר להפקיר את הפירות, לשמוט את החובות ובכך כולם יוצאים נשכרים ושווים.

¹⁸ שמות, כג, יא

שמיטת כספים¹⁹

"א מקץ שבע-שנים, תעשה שמיטה. ב וזה, דבר השמיטה--שמוט כל-בעל משה ידו, אשר ישו ברעהו: לא-יגש את-רעהו ואת-אחיו, כי-קרא שמיטה ליהוה. ג את-הנכרי, תגש; ואשר יהיה לך את-אחיד, תשמיט ידך. (ספר דברים פרק ט"ו פסוקים א-ג)

מלבד ההבט החברתי בשנת השמיטה מתבטא גם ציווי נוסף: שמיטת כספים. משמעות שמיטת הכספים היא מתן אפשרות לאדם שנכנס לחובות, ועקב כך הורע משמעותית מצבו הכלכלי, לצאת מהחובות ולפתוח "דף חדש" במצבו הכלכלי, על ידי איפוס החוב. שמיטת כספים מתרחשת בסוף שנת השמיטה, "מקץ שבע שנים" ולכן גם אתגר זה אמור להוות אירוע משמעותי ברמה החברתית ולחתום את שנת השמיטה מתוך עזרה ונתינה לזולת לשפר את מעמדו הכלכלי מבלי לגרור חובות.

ההפוגה שמספקת שנת השמיטה²⁰

"אין ערך להתייגעות לריצה מבוהלת להעשיר. באה שמיטה, והכסף אשר נרכש הרי הוא כאבן שאין לה הופכין. הנכסים שנאגרו ברוב עמל מופקרים ומופקעים... בא כאן מעין סילון של מים קרים על המוחות המיוגעים והמזיעים, אשר נוטים לראות ביקום אשר ברגליהם חלק ממהותם... כל אותה תחרות וקנאה, ריצה ועמל... מה מטרה יש בכל אותה צבירת הון אם לא תוכל ליהנות ממנו במלואו בשלמות? יש הרי בזה הפניית תשומת הלב מהקניינים החיצוניים, והעברת עיקר המחשבה כלפי הקניינים הפנימיים הרוחניים העיקריים, רק אשר בהם ימצא הסיפוק". (הרב שאול ישראלי זכר צדיק לברכה בספרו "שיח שאול")

לפי הרב ישראלי, ה"עצירה" הזו שמספקת שנת השמיטה, היא קריטית להתפתחותם של האדם ושל החברה. זוהי שנת שבתון שבה לא עובדים בקרקע, מוותרים על החובות הכספיים, ומפנים את תשומת הלב מרדיפה חיצונית אחר הממון והמעמד החברתי, פנימה - אל הפיתוח האישי, הרוחני, המשפחתי והחברתי שהוזנח במהלך השנים. בדרך זאת נוכל לנצל את השנה כדי להתעסק בתיקון האישי ובתיקונה של החברה כולה בה אנו חיים. בגלל גזרות ורדיפות, גלות ארוכה שבה לא התאפשר לקיים את המצווה (שמתקיימת בארץ ישראל בלבד) ושינויים במודל החברתי והכלכלי בעולם - אירע שמצוות השמיטה איננה

¹⁹ ספר דברים פרק ט"ו פסוקים א-ג

²⁰ הרב שאול ישראלי זכר צדיק לברכה בספרו "שיח שאול"

מקוימת בימינו באופן שבו צוותה עלינו התורה. אולם העקרונות של המצווה וטעמיה עדיין יכולים וצריכים לשמש לנו כמורי דרך לחברה צודקת ומתוקנת יותר. עוד מביא הרב שגם ככה אין טעם לכל הרדיפה הזו כי לא נשאר מהרדיפה אחר החומריות הרבה, מה שחשוב יותר ואת זה שנת השמיטה מאפשרת, זו הרדיפה אחרי קנייני הרוחניות.

החסד שבשמיטה²¹

"עולם החסד מקבל חיזוק מיוחד בשנת השמיטה. התורה אומרת: "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך"²² (שמות כג, יא). התורה מפרטת את האיסורים של השמיטה: איסור זריעה, איסור זמירה (חיתוך ענפים כדי שהעץ יגדל טוב יותר), איסור קצירה ואיסור בצירה. לכאורה, אם אכן טעם השמיטה הוא חברתי, לא היה צריך לאסור על זריעה וזמירה. אדרבה, אם יזרעו ויזמרו תהיה כמות גדולה יותר לעניים. אלא שמו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין זכר צדיק לברכה ביאר שמטרת השמיטה איננה רק לתת צדקה לעניים (גם לפי הפן החברתי), אלא שלבעל הבית לא תהיה תחושת בעלות ולעני לא תהיה תחושת מסכנות של אדם הנזקק לצדקה. בשמיטה הכול מופקר והעני נוטל משל הקב"ה ולא משל בעל הבית. לכן התורה אסרה לזרוע ולזמור, על אף שיהיה פחות יבול, ובלבד שהעני יוכל לקחת בצורה מכובדת, לקחת מהיבול של הקב"ה ולא מהיבול של בשר ודם. (הרב אהרן ליכטנשטיין זכר צדיק לברכה)"

נמצא שגם הצד החברתי בשמיטה שונה משאר המצוות החברתיות שאנו מכירים. בדרך כלל במצוות חברתיות יש נותן ויש מקבל – בעל הממון נמצא בעמדת הנותן והעני נמצא בעמדת המקבל. אולם בשנת השמיטה אין נתינה אלא נטישה. היבול מופקר וממילא הוא שייך גם לעניים. לכן לא נאמר בשמיטה "נתון תיתן לו" וכדומה, אלא "ואכלו אביוני עמך" – אכילת העניים היא תוצאה של ההפקר מצד העשיר והעני אוכל בעצם משל עצמו ולא משל הבעלים על הקרקע שאולי מחזיקים לעצמם טובה .

²¹ הרב אהרן ליכטנשטיין זכר צדיק לברכה

²² שמות, כג, יא

יסוד השמיטה הוא "כי לי כל הארץ"²³, כדי שתדעו שהארץ שלי היא. הכול שייך לקב"ה, ומתוך כך מתברר שהאדם איננו בעלים וממילא הולך ומתחזק גם הצד החברתי בשמיטה, שבה כולם מקבלים מן היבול. היסוד הרוחני של השמיטה הוא היוצר גם את הצד החברתי, גם את החיבור לטבע וגם כמובן את החיבור הנפשי והרוחני. כאשר אדם מחובר לה' ומבין שהכול מגיע מאת ה', ממילא כל עולמו הופך להיות שלם יותר, בכל המובנים: העולם הרוחני, עולם המידות והעולם החברתי - כולם מתעלים ומתקדשים. הקודש הופך גם את ענייני החול לטהורים יותר, למוסרים יותר ולשלמים יותר.

קניית מידת הוותרנות בשנת השמיטה²⁴

"ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הוותרנות, כי אין נדיב, כנותן מבלי תקוה אל הגמול. (ספר החינוך - מצוה פד)"

מצוות השמיטה מלמדת אותנו על הנדיבות הגדולה.

הנדיבות הגדולה ביותר היא זו שנעשית כשאינ מצפים לתמורה.

כשאני נותנת בלי לצפות או לחכות שמישהו יחזיר לי בתמורה, על מה שנתתי לו.

מפקירים את הפירות, כדי לקנות את מידות הוותרנות והנדיבות, מעין מתן בסתר בלי לדעת למי נותנים ומבלי לקבל כבוד והוקרה בחזרה.

הארץ של ה'²⁵!

"בשנה השביעית היא מושכת את ידה מלהשתמש בזכות בעלותה על האדמה, וברגש של כניעה היא מחזירה את אדמתה לאדון הארץ. בעשותה כן היא מכריזה על עצמה כעל "גרים ותושבים" על אדמתה שלה, ומיד ירכינו גאים ראשם. גסי הרוח, שהיו יושבים בטח על

²³ שמות יט', ה'

²⁴ ספר החינוך - מצוה פד

²⁵ הרב שמשון בן רפאל הירש

אחוזותיהם, והיו נוהגים במחוסרי רכוש באטימות הלב ובהרמת ידיים, - עתה ינהגו דרך חסד ואהבה בגרים ובעניים, וגם חיית השדה תיחשב כיצור בעל זכויות, כי אכן אחת היא אדמת ה', שעליה כולם יושבים יחד (הרב שמשון בן רפאל הירש).

בקיום מצוות השמיטה מודיעה אומה שלמה קבל עולם, כי ארצה לה', והוא אדונה האחד והיחיד והאמיתי. העשיר בשמיטה חש את רגשות העני חסר הקרקע. וכך יתעדן יחסו של העשיר אל העני.

מצוות שמיטה היא מצווה של כולם²⁶

"מצוות השמיטה אינה מצוה פרטית, אבל {אלא} כפי האחדות שיש בבני ישראל יכולין לקיים זאת המצוה. כמו שכתוב: "בזמן שכל יושביה עליה" ... ושמיטה תלויה בבני ישראל ובקידוש בית דין. לכן על ידי האחדות באין לשביתת שמיטה... ולכן חרב המקדש על ידי שנאת חנם ועל ידי ביטול שמיטין ויובלות כי הכל ענין אחד..." (רבי יהודה אריה לייב אלטר ה"שפת אמת" - ויקרא פרשת בהר, תרל"ח)

התנאים לחיוב השמיטה:

★ 'כל יושביה עליה'

★ ו'קידוש בית דין'

מוכיחים שהשמיטה הינה מצוה לאומה, שניתן להגיע לחיובה רק על ידי אחדות, שבאה לידי ביטוי בהפקרת הפירות.

בהמשך לרעיון שמצוות השמיטה מביאה לאחדות, מתוך האחוה שבקיום המצווה ניתן להביא לאחדות בכך שהמצווה תעשה על ידי כלל בני ישראל.

²⁶ רבי יהודה אריה לייב אלטר "שפת אמת" - ויקרא פרשת בהר (תרל"ח)

מה ענין שמיטה ויובל למדינת הרווחה?²⁷

במאמרו תוהה הרב פרידמן, מה ענין שתי המצוות בפרשת בהר- שמיטה ויובל, לתפיסתה של מדינת הרווחה המודרנית?

"פרשתנו, שבמרכזה מצוות השמיטה והיובל, מניחה לנו את התשתית המכוננת, למדינת הרווחה, לחקיקה החברתית, לצדק החברתי ולצדק החלוקתי, של משאבי ההון החברתי של המדינה ותושביה: " וַיִּדְבַּר ד' אֶל מֹשֶׁה, בְּהַר סִינַי לֵאמֹר... וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ, שְׁבַת לַד'. שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ; וְאַסַּפְתָּ, אֶת תְּבוּאָתָהּ. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שְׁבַת, לַד': שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע, וְכֶרֶם לֹא תִזְמַר. אֶת סְפִיחַ קִצְיֹרֶךְ לֹא תִקְצֹר, וְאֶת עֲנָבֵי נִזְיֹרֶךְ לֹא תִבְצֹר: שְׁנַת שְׁבַתוֹן, יִהְיֶה לָאָרֶץ... וְקִדַּשְׁתֶּם, אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה, וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאָרֶץ, לְכָל יֹשְׁבֵיהָ... יוֹבֵל הוּא, שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִהְיֶה לָכֶם; לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת סְפִיחֶיהָ, וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נִזְרֶיהָ. כִּי יוֹבֵל הוּא, קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם; מִן הַשָּׂדֶה תֹאכְלוּ, אֶת תְּבוּאָתָהּ. בַּשָּׁנָה הַיּוֹבֵל, הַזֹּאת, תָּשׁוּבוּ, אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ... וְהָאָרֶץ, לֹא תִמְכַּר לְצַמְתָּת כִּי לִי, הָאָרֶץ: כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם, עַמְדִי." (ויקרא כה, א'- כג').

מוסיף הרב פרידמן בדבריו, בהנחיה של: " שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ; וְאַסַּפְתָּ, אֶת תְּבוּאָתָהּ" - שקיימת קריאה לעידוד היוזמה הפרטית, בהנחיה של השנה השביעית בשמיטה ובשנת החמישים ביובל: " יוֹבֵל הוּא, שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִהְיֶה לָכֶם; לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת סְפִיחֶיהָ, וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נִזְרֶיהָ... תָּשׁוּבוּ, אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ ", פוקעת הבעלות הפרטית מהרכוש והתוצרת מחולקת לכל האוכלוסייה בצורה שווה."

מצוות שמיטת הקרקע, שמיטת הכספים והיובל, הן אדני הצדק החברתי והחלוקתי, ובעצם מסמלים את החקיקה החברתית הראשונה בהיסטוריה, לעיצוב דמותה הערכית, המוסרית והחברתית של מדינת רווחה. דהינו חלוקת התוצרת בצורה שווה לכל האוכלוסייה ולא כל אחד כפי יכולתו, מצבו הכלכלי מעמדו- עניין אשר מוביל לשיוויון מעמדות בין האזרחים.

²⁷ החברה לחקר המקרא, (זאב ווה) פרידמן)

סיכום ורפלקציה

א. בחרתי ללכת למסלול "השקפתי אמונה", מכיוון שחיפשתי דרך באמצעות כתיבת העבודה הזו- לנסות להתחבר ולהבין את ענייני השמיטה ממבט אחר אשר בשבילי-קרוב יותר. המילה "שמיטה" - נשמעת מילה שאינה קשורה לאנשים שגרים בעיר, כי חוץ מכמה הלכות במטבח זה בכלל לא רלוונטי אלינו. רק לאנשים שגרים במקומות מסוימים כמו: קיבוצניקים, חקלאים, אנשים שגרים ליד כרמים, מטעים ושטחי גידול נרחבים וכדומה... זה נראה קשור.

בכתיבת עבודה זו, חיפשתי מסלול שיאפשר לי להתחבר לשמיטה באמת ולנסות להכיר אותה טיפה יותר קרוב אלי ונוגע ממש לחיי האישים ולדעת כמה כל ענין "השמיטה" כל מילה, פסוק, מעשה, איסור והיתר בשמיטה-יכול ללמד אותי דברים לחיים.

בנוסף לכך, בגלל שאני כבר גדולה (בכיתה ט') חיפשתי דרך להעשיר את הידע שלי ולהסתכל ממבט גבוה יותר, מעצים יותר, מחכים יותר ובמיוחד בוגר ומבין יותר, את נושא השמיטה.

ב. לקחתי תובנה אחת שלדעתי משמעותית ביותר:

לוח השנה העברי כולל מחזור בן שש שנות מעשה ולאחריהן שנה של "שבת הארץ"- שנת שמיטה, "השבת של השנים". למדתי שמחזור זה מציג בפנינו דגם ייחודי של חברה המחוברת לאדמתה ומחויבת לכלל חלקיה שאחת לשבעה שנים זונחת את המירוץ החיים הכסף, העבודה, לטובת ערבות הדדית ואהבת ישראל.

למדתי גם שאהבת ישראל טבועה בנשמת כל יהודי ויהודי, רק צריך להוריד את המסך והמחיצה שמעמיד יצר הרע לאדם. ולהרבות בלדון כל אדם לכף זכות, לאהוב כל יהודי, והנה הרי ידוע מספרי הקודש שכנסת ישראל כוללת את כל הנשמות שבתוכו ולכן, כאשר כלל ישראל מתאחדים יחדו, שמחים ואוהבים זה את זה, ממילא נשלמת כנסת ישראל, ואז ממילא נעשית הגאולה השלמה (במהרה בימינו אמן!) מתוך רצון ששנת השמיטה תהיה שנה של חיבור ותיקון לעם ולארץ "שמיטה ישראלית" מבקשת להביא ערכים של ערבות, קהילתיות ואחריות חברתית-סביבתית לציבור. במיוחד שבתקופה החולפת ידעה החברה בישראל טלטלות ציבוריות, חברתיות, כלכליות, בריאותיות ובטחוניות- יותר מתמיד, השמיטה דורשת מאיתנו תיקון, ריפוי שזו גם הרפיה וגם רפואה ואחריות לזולת מתוך שלום ורעות.

בזכות שנת השמיטה יוצא לנו שנה אחת פשוט לדאוג לחלשים באמת מכל הלב. לוותר על דברים קטנים, להבליג, להוריד מעמדות, לכבד את כולם, לעזור, לצאת קצת מעבר לבועה שלי.

הלוואי שתמיד אני אזכור את זה והדבר הזה יהיה נר לרגלי. הלוואי שלא רק בשנת שמיטה נתנהג כך בתור חברה אלא, תמיד נעזור וניתן בלי לחכות לתמורה. אמן ואמן!!! וכמאמר שירו של אברהם פריד: "כשכל ישראל יתנו יד זה לזה, יצטרפו הידיים ליד אחת המגעת עד כסא הכבוד"²⁸.

ג. בתחילת כתיבת העבודה היה לי קצת קשה- לא ידעתי כיצד להתחיל? מאיפה מתחילים בכלל לכתוב את העבודה? איך כותבים עבודה כזאת משמעותית וגדולה? מזה ביוגרפיה? מה זה ביבליוגרפיה? מתי שמים הערות שוליים? מה זה בכלל? אבל, מרגע שהתחלתי לעבוד וללמוד מה עליי לעשות, נהיה לי קל מאוד ונהייתי מאד מכל מה שעשיתי וכל הזמן חיפשתי מה עוד אפשר להוסיף, לתקן, לשנות ולערוך. אהבתי במיוחד לחפש מידע, לחקור, לשאול, להתייעץ עם אנשים ולחפש מקורות הן בכתוב שבספריית ביתי והן באתרי האינטרנט. למדתי איך לחפש מקורות, איך לחבר ולנסח בין מקורות כתובים לבין כתיבת המסקנות והמסרים, בצורה שתהיה הכי רלוונטית לחיים שלי (כמו שרציתי מלכתחילה).

אני מרגישה שהכתיבה שלי השתפרה. במהלך העבודה היא נהיתה בשפה גבוהה ועשירה יותר. למדתי איך משתמשים בסימני פיסוק, מילות קישור. למדתי לכתוב עבודה גדולה מעל מספר דפים, באופן שוטף וקולח ברוך השם. למדתי דברים כל-כך רלוונטים לחיי ולתקופתנו אנו. הבנתי איך התורה היא "תורת חיים", איך כל דבר שבתורה רלוונטי לחיים שלנו ועד כמה התורה שנכתבה לפני מאות שנים קשורה לימינו אנו כל-כך. אני לא מאמינה שכבר סיימתי את העבודה. ממש נהייתי ואני גאה בעצמי שהצלחתי למרות כל הקשיים שעמדו בפני הצליח לפשט את הנושא המורכב והמבורך הזה ולגמור את העבודה.

ביוגרפיה וביבליוגרפיה

²⁸ רבי ישראל הופשטיין מקוז'ניץ - המגיד מקוז'ניץ'

1. ספר תהילים קג, כ
2. ספר ויקרא פרק כה, פסוק ד
3. ספר ויקרא, פרק כה, פסוק ב
4. ספר ויקרא, פרק כה, פסוק ה
5. ספר שמות, פרק כג, פסוק יא
6. ספר דברים, פרק טו, פסוק ג
7. ספר ויקרא, פרק כה, פסוק ז
8. הרב אליהו דסלר, "מכתב מאליהו", חלק א', פרק ו'
9. הרב ד"ר אברהם יעקובוס, חוקת התורה, עמוד 66
10. רמב"ם, מורה נבוכים ג לט
11. הרב צבי קלישר על פרשת בהר
12. ספר שמות, פרק כג, פסוק יא
13. הרב יצחק ניסנבוים / קנייני קדם
14. פירוש הרב שמשון בן רפאל הירש לתורה, ויקרא כ"ה
15. רבי יהודה אריה לייב אלתר, "שפת אמת", תרמ"א, תרל"ח
16. יצחק ברייער, נחליאל, עמוד רלח - רלט
17. דברים, פרק ט"ו, פסוקים ב'-י"א
18. שמות, פרק כג, פסוק יא
19. דברים פרק ט"ו פסוקים א-ג
20. הרב שאול ישראלי זכר צדיק לברכה בספרו "שיח שאול"
21. הרב אהרן ליכטנשטיין זכר צדיק לברכה
22. ספר שמות, פרק כג, פסוק יא
23. ספר החינוך - מצוה פד
24. הרב שמשון בן רפאל הירש
25. רבי יהודה אריה לייב אלתר שפת אמת - ויקרא פרשת בהר (תרל"ח)
26. החברה לחקר המקרא-זאב (ווה) פרידמן